

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางด้านชีวภาพอีกทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ แต่ผลจากการเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการด้านปัจจัยสี่รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มตามไปด้วย ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จึงถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันแม้จะมีความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านั้น แต่ก็ดูเหมือนว่า จะยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ เพราะจากที่มีรายงานว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอยู่ร้อยละ 28.5 ในปี พ.ศ. 2530 ลดลงเป็นร้อยละ 26 ในปี พ.ศ. 2536 หรือลดลงมากกว่า 1 ล้านไร่ต่อปี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541) ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าเพราะนอกจากเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ยังเป็นแหล่งที่ให้อาหาร เครื่องเทศ ยาสมุนไพร เครื่องหอม และไม้มีค่าต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นการรวบรวมภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชของคนในแต่ละท้องถิ่น การศึกษามุ่งเน้นไปที่กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ จะพบว่าช่วงเวลาที่ผ่านมาคนไทยเราสูญเสียความรู้ที่มีคุณค่าเหล่านั้นไปอย่างมากมายจนไม่สามารถประมาณค่าได้ สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งคือคนส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ไม่นิยมบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งประชากรบางส่วนไม่มีภาษาเขียน การถ่ายทอดความรู้จึงอาศัยเพียงการบอกเล่าเรื่องราวสืบต่อกันมา ประกอบกับความหวงแหนในภูมิปัญญาของตน การสืบทอดความรู้ที่มีคุณค่าหลายอย่าง โดยเฉพาะด้านการใช้ยาสมุนไพรจะมีแต่เฉพาะคนในครอบครัวเดียวกัน ส่งผลให้ภูมิปัญญาด้านนี้มีการสืบทอดอยู่ในวงจำกัด และจะสูญหายไปในวันหลัง ๆ เพราะขาดการเอาใจใส่ ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่และสื่อชนิดต่าง ๆ มีส่วนทำให้ภูมิความรู้เหล่านั้นหายไปอย่างรวดเร็ว เพราะผู้คนที่อาศัยอยู่ในชนบทละทิ้งความรู้ที่คิดว่าล้าหลังไป และปัจจุบันมีประเด็นการสูญเสียความรู้ให้แก่ชาวต่างชาติ ที่เข้ามาศึกษาทั้งโดยทางตรงและการแอบแฝงเข้ามาในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการท่องเที่ยว

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมีประโยชน์หลายด้าน เช่นการหาพืชอาหารชนิดใหม่ ๆ เพื่อเลี้ยงประชากรมนุษย์ที่มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นตลอดเวลา หาพืชที่มีศักยภาพในการนำมาปรับปรุง

พันธุ์เป็นพืชอาหาร เป็นไม้ดอกไม้ประดับ ตลอดจนเป็นพืชสมุนไพรเพื่อนำมาทดลองหาตัวยานิดใหม่เพื่อใช้รักษาโรคที่ยังไม่มีทางรักษา หรือเชื้อโรคที่ต้านทานยา นอกจากนี้ยังทำให้พบสมุนไพรบำรุงกำลัง อาหารเสริมสุขภาพ สมุนไพรดูแลและบำรุงผิว หรือน้ำหอมกลิ่นใหม่เป็นต้น

การศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน นอกจากเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านแล้ว ยังสามารถนำความรู้ที่นำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น จะสังเกตว่าที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาคความยากจนของคนในชนบทมักไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะวิธีแก้ไขไม่เหมาะสมกับชุมชนแต่ละท้องถิ่น การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านนอกจากศึกษาความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพืช ยังต้องศึกษาวิถีชีวิตความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีด้วย ดังนั้นความรู้ที่ได้สามารถนำมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับแต่ละชุมชน โดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคนในพื้นที่ให้มากที่สุด แต่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับวิถีชีวิตความเชื่อรวมทั้งสภาพแวดล้อมและที่สำคัญคือวิธีการจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่างเหมาะสม เพื่อให้ยังคงมีอยู่ในธรรมชาติต่อไป ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีความน่าสนใจ เพราะยังรักษาวินัยชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ได้มาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนทำให้การเดินทางติดต่อกับคนในชุมชนอื่นน้อย แม้ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้น แต่ผู้คนรู้จักและเดินทางไปจังหวัดน่านน้อย อาจเนื่องจากการขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ถึงสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณสถาน รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วทั้งจังหวัด เทือกเขาคอญภูคาซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างอำเภอบัวกับอำเภอบ่อเกลือเป็นดินแดนเก่าแก่ที่เคยเป็นที่ตั้งเมืองโบราณของเจ้าพ่อภูคา ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นคนถิ่นและคนลัวะ ส่วนคนพื้นเมืองที่อพยพมาจากที่อื่น มักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบของลำน้ำต่าง ๆ และมักมีอาชีพทำเกลือขายหรือไม่ก็ค้าขาย นับแต่อดีตวิถีชีวิตของชาวลื้อและชาวลัวะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เนื่องจากช่วงเวลาที่ผ่านมาสังคมที่นี้ถูกปิดล้อมด้วยภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสูง และในยังมีภัยคอมมิวนิสต์คุกคาม ทำให้การพัฒนาด้านต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก ชาวลื้อและชาวลัวะมีอาชีพหลักคือการทำนาและทำไร่ข้าว พื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นที่ราบซึ่งมีพื้นที่น้อยมากจะทำนาค้า ส่วนใหญ่จึงเป็นการทำไร่บนภูเขา ทั้งในอดีตและปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวลื้อและชาวลัวะผูกพันกับป่าไม้มาก พวกเขามีความเชื่อบางอย่างที่มีส่วนในการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่นเมื่อจะถางป่าทำไร่จะตัดต้นไม้เหลือเป็นตอไว้เพื่อให้ป่าไม้ฟื้นตัวได้เร็ว การทำไร่เป็นแบบหมุนเวียนในพื้นที่เดิม ทำให้ไม่มีการทำลายป่าเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการตั้งหมู่บ้านอยู่อย่างถาวร แต่ปัจจุบันการเพิ่มของประชากรทำให้ที่ดินทำกินไม่เพียงพอจน

ต้องบุกกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น และยังมีปัญหาการให้คนพื้นราบทั้งในจังหวัดน่านเอง และคนจากจังหวัดอื่นรวมทั้งชาวเขาเผ่าอื่นเข้ามาเช่าพื้นที่ทำกิน จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาความแห้งแล้ง หน้าดินพังทลาย และดินเสื่อมคุณภาพ นอกจากนี้ชาวลื้อและชาวถั่วเริ่มมีการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ตามกระแสการพัฒนา การศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชจึงต้องกระทำอย่างเร่งด่วน ก่อนที่ความรู้ที่มีอยู่จะสูญหายไปกับกระแสการพัฒนาของสังคม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวลื้อ และ ชาวถั่ว ในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวลื้อและชาวถั่ว
- 1.2.3 เพื่อเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากพืช รวมทั้งสภาพชีวิต ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ระหว่างชาวลื้อและ ชาวถั่ว

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

- 1.3.1 เก็บเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยด้านอื่น ๆ ต่อไป
- 1.3.2 สามารถอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านและภูมิความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นบ้านไม่ให้สูญหาย
- 1.3.3 สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเขาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และวิถีการดำเนินชีวิต

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืช สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวลื้อบ้านห้วยทางหลวง บ้านนาบง และชาวถั่วบ้านห้วยล้อม ในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน

1.5 ระยะเวลาการสำรวจ

มีนาคม 2541-กุมภาพันธ์ 2542